

ri és isteni törvények) a görög *ethosz* naivnak tűnő, de valójában a lelkiismeret mélyébe tekintő szemüvegén át nézzük. Bécsy Tamás *A dráma modellek és a mai dráma* (1974) című könyvében leírja, hogy a modern kori magyar színjátszás évtizedekig nem tudott mit kezdeni a görög drámával, mert korszerűtlennek érezte, s csak egyfajta szemléletváltás helyezte vissza az „origóba”. Németh László 1932-ben így ír: „Félős, hogy Szophoklészből egész verses könyvet fogok kiszakítani. Úgy vagyok ezzel a költővel, mint a primitív ember a természettel; azt képzelem, minden intése, rezdülése rá vonatkozik. Akárhol ütöm fel, rólam van szó, s a harmadfélezer éves hősök mintha egymást váltó állapotoknak volnának megafonjai.”

A görög tragédiák szerint a sorsot nem érthetjük meg, és nem is harcolhatunk ellene, mert azt az istenek szeszélye irányítja. De megismerhetjük-e a világunkat? – s itt egy nagy ugrással már a felvilágosodásnál vagyunk, az „ész uralmánál”, ahol a feledhető korai modern filozófusok mindent mérhetővé tevő és racionalizáló törekvései közé berobban Hume szkepszise és a kanti fordulat. Ez utóbbi igazából a filozófia forradalma. „A kiüritett ész, azonkívül hogy hasonlat, absztrakció is, de Kant géniusza épp abban a mohóságban mutatkozik meg, amellyel erre a gondolkodásunkból kikészített észre ráveti magát, s példát ad

egy olyan elvonásra, mely a német szellem erénye s hibája lesz.”

Németh László csak azokról a szerzőkről ír, akik mint gondolkodót megérintik, ez a szubjektivitás pedig a recenziót sem kerülheti el. Aki teljesebb értelmezésre vágyik, annak javasolom Ekler Andrea utószavát.

BADACSONY T. ÖRS

(*Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2005, 378 oldal, 3360 Ft*)

II. Rákóczi Ferenc ezertizenkét napja

Beniczky Gáspár fejedelmi titkár diáriuma 1707. május 24. – 1710. február 28.

„Környékezd-meg uram Isten táborinkat, és azokat a' te irgalmasságodnak palástjával környülvén, a' mi elenségeinknek leselkedésektől oltalmazd, kergessd-el strázsálóinknak álmokat, hogy készületlen ne talál-tassanak. Légyen a' te Angyalod őrizőnk és kalauzunk a' harcolásban, ki az ágyuknak és puskáknak golyóbit elszélessze, és miképpen az Izrael népét a' tengeren száraz lábbal, úgy bennünket a' mi ellenségeinknek rendelt seregi között boldogul vezessen” – írta II. Rákóczi Ferenc imájában 1703-ban, a szabadságharc előestéjén.

A Nap Kiadó az elmúlt években számos olyan könyv reprintjét jelentette meg, amely fontos történelmi munka, de néhány könyvtártól eltekintve elérhetetlen. E kulturális misszió keretében Szentpétery Imre, Pauler Gyula, Szilágyi Sándor, Hóman Bálint alapművei mellett 2003-ban megjelent Markó Árpád *II. Rákóczi Ferenc esztái* című könyve is, amely a témával foglalkozók számára ma is nélkülözhetetlen tanulmányokat tartalmaz. A kiadó tavaly év végén adta ki Rákóczi Források sorozatának első darabját, a *II. Rákóczi Ferenc ezertizenkét napja* című könyvet, amely Beniczky Gáspárnak, a fejedelem titkárának naplója.

A titkár kéziratát a történettudomány régóta ismeri és alapvető forrásként használja. Már az 1800-as évek elején felmerült, hogy megjelentessék. Először Kovachich Márton, később Rummy Károly készült kiadni. Időközben előkerült az eredeti példány is, Szalay László ez alapján akarta kinyomtatni, végül 1866-ban Thaly Kálmán volt az, aki a *Rákóczi Tár* I. kötetében megjelentette. Thaly szigorúan ragaszkodott az eredeti szöveghez, jegyzeteket is csak néhány esetben használt. E kiadás néhány példánya ugyan fellelhető a nagyobb könyvtárakban, de antikváriumokban lehetetlen hozzájutni. Ezért különösen fontos, hogy

a kiadó vállalkozott a napló közrebocsátására.

Beniczky három éven át, 1707. május 24-től 1710. február 28-ig jegyezte fel a Nagyságos Fejedelem minden napját. 1707-ben került a fejedelmi udvarba, ahol öccse is szolgált. A fiatal *privatus secretarius* nemcsak Rákóczi magántügyeit intézte, hanem országos feladatokat is ellátott. 1708–1710 között ő ren-

dezte a titkos levéltárat, végezte az Udvari Gazdasági Tanács titkári teendőit, később pedig a nemes ifjakkból állított testőrség, a Nemes Compania dolgait intézte. 1711-ben diplomáciai küldetésben járt Lengyelországban, majd a szabadságharc bukását követően a többi bujdosóval egyetemben oda is tért vissza, a fejedelemtől Gdańskban búcsúzott el.

A *Diarium* nem irodalmi alkotás. A szerző mondatszerkesztése bonyolult; már Thaly Kálmán megállapította, hogy anyanyelve valószínűleg a szlovák lehetett, többször tévedett naplója írásakor a tárgyias és tárgyatlan igék használatában. A kisé nehéz nyelvezetért azonban bőségesen kárpótolt mindaz a számtalan fontos információ, amelyet csakis Beniczkytól tudhatunk meg. Olvashatunk a követekkel, generálisokkal tárgyaló fáradhatatlan fejedelemtől, az udvar mindennapjairól, a kuruc tábor szokásairól. Valószínűleg hi-

vatali kötelességből vezette a naplót, így a titkár visszamenőleg mindent ellenőrizhetett: a nap melyik órájában mit tett Rákóczi, kikkel találkozott. Így részletesen olvashatunk az udvari szokásokról, a ceremóniákról, ebédekről, vadászatokról. Részt vett a trencsényi és a romhányi ütközetekben, leírja Rákóczi megsebesülését is. Mesteri összefoglalókat készít a fejedelem beszédeiről, melyeket seregei és tanácsának tagjai előtt mondott el.

A kötetben található jegyzetek rengeteg hasznos tudnivalót tartalmaznak, ennek köszönhetően nem csak szakemberek forgathatják. Valódi ismeretterjesztő munka, nem utolsósorban pedig nagyon érdekes olvasmány.

TULOK PÉTER

*(Sajtó alá rendezte Bánkúti Imre,
Nap Kiadó, Budapest, 2005,
284 oldal, 2950 Ft)*

A második világháború

„A községek lakosságát tereltesd össze a falu központjába. Oktasd ki őket, hogyha nyugodtan maradnak, semmi bántódásuk sem lesz. Úgyes, erélyes őrséget hagyjál vissza mellettük. Ha ellenszegülnek, koncold fel őket, gyűjtsd rájuk a falut, de aminek is hasznos, vidd magaddal.

Vigyázz ilyenkor alárendeltjeidre, hogy ne harácsoljanak. Ezt ellenőrizd! [...] Minden halottnak látszó bandita fejét löved át. Valóban csak halottakat hagyjál vissza a harc helyén” – olvasható egy 1943 tavaszán született bandaharc-émlékeztetőben, melyet feltehetően a Magyar Királyi Honvédség 2. hadserege minden zászlóaljának, illetve századának kiosztottak sokszorosított formában.

A II. világháború befejezésének 60. évfordulója jó alkalom volt arra, hogy Magyarország is szembenézzon a legújabb kori történelem legnagyobb tragédiájával. Azért fontos ez, mert a közhely, mely szerint a történelem velünk él, talán soha nem volt annyira igaz, mint napjainkban. Elég, ha csak a háború végén elrabort, felbecsülhetetlen értékű sárospataki könyvek egy részének hazatérésére gondolunk.

Az Osiris Kiadó tavaly év végén jelentette meg Nemzet és Emlékezet sorozatának hatodik kötetét, *A második világháborút*. A sorozat kötetekének hármas felosztása itt is megtalálható – *Források, Közéleti és politikai emlékezet, Tudományos emlékezet* –, de van egy jelentős változás: a nagyjából egyharmados arány itt nagymértékben eltolódik az eredeti dokumentumok javára. Olyannyira, hogy terjedelmük több mint 500 oldal. Ennek oka az elmúlt években előkerült rendkívüli mennyiségű iratanyag. A forrásközlés az elsőre átláthatat-